

Vsaka rastlina je pa vendar kjer koli sama (divja) vzrasla t. j. natvora je rodila njo, in človek ni tukaj imel ničesa opraviti. Ista rastlina je pa na več krajih divja vzrastla, ako je bilo: zrak in tla, svetloba in toplota povsod, tu in tam jednako. Iz prvotne domovine so se razširile rastline po drugih, večkrat zelo oddaljenih krajih. Veter raznaša seme, voda, tiči in živali na kopnem so že tudi veliko storili, da se zerno za seme, da se korenine rastlin daleč razneso. Največ pa je storil človek; iz dežele v deželo, iz dela sveta v drugi, da iz obnebjja v obnebjje je presadil rastline, jih umetno privadil, da rastejo v obnebjju tudi takem, kjer je bilo od začetka videti, da je zoper njih naravo. Veliko naših vertnih zeli in poljskih rastlin, ovočnega drevja, je rastlo iz pervega v drugih, od naših razločnih deželah, iz Cipre je prišel vohrov; vinska terta, jabelka, hruške, češnje, murbe in drugo ovočje je prišlo z Azije v Evropo. Krompir, turšica in tabak je prišel iz Amerike k nam, in tako na tisoče drugih rastlin na polju, na vertu in v gozdu.

Nekaj rastlin človek obdeluje in prideluje, veliko več pa je divjih. Vsak zemeljski pas ima svoje verste rastlin, ki se obdelujejo in ki divje rastejo. Izmed pridelovavnih rastlin so človeku najimunitnejše te, ki mu dajejo živež. V vsakem kraju so drugačni sadeži v živež in za kruh. V bolj severnih krajih je poglavito: ječmen in oves, nekaj bolj na jug: rež in pšenica; še le v južni Evropi so pa poglaviti pridelki za živež: pšenica, turšica in riž. Pod toplim zemeljskim pasom so palme, kokosovi orehi, ki imajo močnat steržen, sago po imenu. Na otokih Južnega morja je krušno drevo, ki ima tečen sad, na lik tikvam, od tega se poglavito hranijo stanovalci tam.

V o d a.

I. berilo, 128. vaja; 123. stran.

Lastnosti in posebnosti vode.

Tukaj v kupi imam vodo. — Sedaj vtaknem perst v vodo, vzamem ga iz nje. — Kaj je ostalo na perstu? Res da, to je en del vode, to je vodena kaplja. Znov, katera nareja kapljice, pravimo jej: kapljiva je. Kakšna je toraj voda?

Zjutraj vidimo ob raznih letnih časih po travi razne svitle kapljice, to so rosne kapljice. Tudi dež pada na zemljo v kapljicah, to so pa deževne kapljice. Ali poznate še katere druge kapljive snovi?

Ako izlijem sedaj nekoliko vode na mizo, in mizo nagnem na pošev, voda ne bo ostala na mizi, ampak na tla se bode iztekla. Kedar dežuje, teče voda s strehe; voda teče s hriba v dol. Kar pa teče, pravimo: tekoče je. Voda je toraj tekoča. Imenujte še druge tekočine!

V roki imam košček sladkorja; veržem ga v vodo. Sedaj čakam nekoliko časa, da ga bodem iz vode vzel. — Ne bode nič iz tega! Voda je v sladkor prišla, razdelila ga je v nevidne delke. To bi se pa tudi godilo, ako bi sol vergel v vodo, topila bi se dotlej, dokler bi se je (soli) voda popolnoma ne nasitila, potem bi se pa ne topila dalej. Rečemo tedaj: Voda razkroji nekatere reči v zelo majhine delke. Zapišite ta stavek!

Glejte! v roki imam desetico, veržem jo v stekleno kupico. Vidite, tukaj-le notri je. Steklena kupa je prezorna, voda tudi. Povejte to. Ko bi bila v kupi tinta ali mleko, ali bi tudi videli desetico na dnu kupice? Zakaj ne? Studenčnica je čista in prozorna, a ne vselej voda v potoku.

Kaj pravite, kake barve je voda? — Je mar zelena, kakor trava? — ali višnjeva, kakor nebo? — i. t. d. — Voda nima določne barve, zato rečemo, da je brez barve. — Da je pa voda včasih rujava, to pride pa od zemlje, ktera se v njej razkroji. — Da se pa vidi kaka večja stoječa voda višnjeva, to pa dela nebo, katero se v njej odsvita. — Kakega okusa je voda? — Vsaj veste, kaj je sladko, kislo, grenko, slano i. t. d. n. pr. — Od vode pa pravimo, da nima okusa. — Voda pa tudi nič ne diši. — Voda je toraj brez duha! —

Sedaj naj se še enkrat vse ponavlja. Pismene vaje in naloge o tem. —

Kedar hočejo mati vam česa skuhati, toraj gredo k studencu ali vodnjaku po hladne vode. Vode vlijejo potem v posodo, katero pristavijo k ognju. Pri ognju se voda počasi ogreva, in naposled zavre. Gorkota spremeni vodo v zelo majhine drobce ali delke, kateri se iz posode kakor dim vzdigujejo, in to zovemo hlap ali sopar. Prav tako dela tudi solnce z vodo pod nebom, da se vzdiguje kvišku, nekaj dimu podobnega. To pa imenujemo meglo in oblake. Ako se pa te vodeni delki ohladé, se zgošče in potem padajo zavoljo svoje teže nazaj na zemljo, to pa je dež.

Kedar pa je po zimi hud mraz, takrat pa voda zmerzne, in potem lahko po njej hodimo, dasiravno ni mostu čez njo. Kako to? — Kedar pa se to zgodi, takrat pa zmerznjena voda nij več kapljiva in tekoča, ampak postala je terdo telo — led —. Kedar pa pridejo topli solnčni žarki, potem se led raztopi, voda postane kapljiva in tekoča.

Korist vode.

Česa si želi žejni? Kam žene pastir živino, ko se je na paši najedla? — Kedar se mlada zel ali mlado drevo vsadi, česa potrebuje? — Kaj se zgodi po letu, ako dolgo časa ni deža. Tedaj. Vode potrebujejo ljudje in živali, a tudi rastline bi ne rastle brez vode. Kdo mi ve povedati iz Abecednika, kako cvetice rastejo?

Ako hoče gospodinja mesno juho skuhati, kaj prilije mesu, koje pri-

stavi k ognju? Kako mati kruh zamesijo? Kako se kuha bob, fižol, krompir i. dr.? Z vodo kuhamo, z vodo si pripravljamo naša jedila.

Kakšne roke, kakšen obraz ima priden učenec, kedar pride v šolo? Čemu nam je tudi voda?

Kaj si želimo, kedar imamo vmazano, potno srajco. Čemu nam je tukaj voda?

Ponavljajte vse to! — Glejte, tako neogiblivo potrebna je voda vsem stvarim, da bi brez vode kar ne mogli shajati. Tam, kjer ni potrebne vlage, je žalostna puščava, vse življenje neha. Zato je pa ljubi Bog toliko vode vstvaril, da služi ljudem, živalim in rastlinstvu v korist. „Voda dobro služi, a tudi hudo gospodari.“ Kaj pravite, kedaj in kako?

Vir, potok, reka, morje.

Od kod pa pride voda? Iz zraka pada, kot dež, sneg, toča! Vendar pa včasih več tednov ne dežuje, a zato nam vendar vode ne zmanjka. Kako je to? Voda je v zemlji, na zemlji in v morji. — Morje je prava zaloga vodi, a visoke gore so ji rojstni dom. „Zibka Save je položena v jezero planin.“ Kako to? Ali se ne spominjate iz zgodob sv. pisma, da je bila ob času kralja Ababa in preroka Elija huda suša v Izraelu? — Bog se je usmilil ubogega ljudstva, Elija je k Bogu molil in pošiljal dečka gledat proti morju, ali kaj vidi? Poslednjič pride deček in pravi: nekaj se iz morja vzdiguje, podobno moževi roki. Tedaj pa reče Elija kralju: Sedaj pa hitro naprezi in vozi domov, kajti obilen dež bo namočil zemljo. In tako je tudi bilo, deževni oblak se je vzdignil iz morja in raztegnil nad gorovje in tako je še dandanes. Iz morja se vzdiguje voda v vodeni pari, veter razganja te oblake po deželah; gorá in gozdov se pa oblaki ráje prijemljejo, kakor ravnin in poljan brez drevja. — Spomladi pri nas sneg skopni in se v vodo spremeni, po visokih gorah pa sneg ali kar nič ne skopni, ali pa še le kopneti začne, — o Kresu, o sv. Jakobu, ko so se po ravninah že davno nekateri vrelci posušili. — Prečudna previdnost Božja, ki ve vse v prid obračati. —

In zbirajo se kapljice,
In pravijo si pravljice
Sladko obračajo obraz
In delajo si kratek čas.

Jaz zmerznila sem v hladni sneg
In padla sem na uni breg;
Pol leta sem počivala;
Potem se zopet vzdignila.

Voda poničuje, se zbira in na priležnem kraju zopet stopi na beli dan, to pa je pri tem, kakšna so tla, po katerih se voda zbira. V ne-

kateri zemlji, n. pr. v peski, se voda izgubi, kjer je pa tla ne popijejo, tam se prikaže, kakor lepo pravi pesmica:

1. Izpod skale
 'z póke male
 Virček hladni snuje se.
 Po dolini
 In planini
 Se razliva, urno gre.
2. Potok vije
 Se in lije
 V svojem teku neugnan
 In vodice
 Ko zlatice
 Šumetajo v svojo stran.

Te verstice nam opisujejo izvir vode in njeni tok tako živo, kakor da bi gledali, kako da voda izpod skale leze, dalje in dalje teče. — Pojmo pa sedaj naprej za potokom. Gibéne ribice v njem plavajo in se vesele življenja, za potokom pa hodi povodnji kos ter si išče živeža; bujno raste ob njegovih bregovih trava in drevje. Potok teče dalje, kar na enkrat vidimo, da zastaja; mlinar je postavil prek vode jez in voda mora iti v mlinsko grapo in ne daleč od tam slišimo veršeti vodo in vidimo, kako obrača kolesa pri malnu. Nič ne pomaga, da se jeze péni, opravljati mora svoj posel, človek gospodar stvarjenim rečem jo je persilil, da mu pomaga delati. — Kapljice se zbirajo v vrelce, vrelci v potok, potok pa se potoku pridružuje in postane reka. — Ponosno teče reka po širokem polju, ob svojih bregovih gleda na človeška bivališča, na sela in vasi, terge in mesta. Od brega do brega napravijo ljudje most čez reko, v ladijah prevažvajo po nji blago iz kraja v kraj. Reke se združujejo v velike reke, in morje, neznano široko in neizmerno globoko, sprejema potem vse vode v svoje naročje, in sedaj so prišle vode domov in počivajo od svojega dolgega potovanja, iz visokega gorovja noter do morskih nižav?! Ne, ne! Vode ne počivajo, morajo iti zopet nazaj, od koder so prišle, ter opravljati svoj posel, kakor je modri stvarnik vzkazal vsaki stvari. Voda se vzdiguje zopet iz morja v soparjih, stopa kvišku v megle in oblake. Vetrovi razženo oblake na široko in daljeko, južni vetrovi nam prinašajo deža. — To je krogotočje vode. To je modro gospodarstvo v naravi. „Hvalite Boga oblaki, in vetrovi, hvalite ga dež in sneg.“

0 tekočih in stoječih vodah.

Voda teče navzdol, tedaj tje, kamor svet visi, ustavi se pa, kedar najde zapreke, tam pa stoji, naredi se potem močvirje ali jezero, ki pa navadno zopet odteka — in poslednjič pride voda vendar-le v morje, kjer so najnižja tla. Ako je zrak miren, brez vetra, je tudi poveršje vode mirno in gladko, kakor zercalo. Na dnu vode vidimo stvari, ki so v

njenem obližju, čista voda je prozorna. Reči, ki so tako ravne, kakor poveršje vode, imenujemo vodoravne. Imenujte reči v vodoravni legi, doma, v šoli? Veter nareja na poveršju vode valove. Valovi na morju so strašni, in barko mečejo s tako silo sim in tja, da se razbije, in vse, kar je na barki, požre globoko brezдно.

Potok in reka teče v strugi, katero si izkoplje, ali katero ljudje napravijo ravnavišji tek vodam. Kraj ob vodi se imenuje breg, nekatere vode teko v globoki strugi, in kdor iz vode stopa, gre na „breg“. Kateri breg je desni, kateri levi, kedar gledamo z obrazom tje, kamor voda teče? Skozi našo vas teče potok I. Je-li šola na desnem ali levem bregu potoka? Imenujte hiše na levem, na desnem bregu?

Tekoča voda se ali izliva v morje, ali poprej še v drugo večo reko. Une so glavne reke, te pa postranske reke, a te imajo pa zopet svoje dotoke. Kjer svet zelo visi, tam voda silno dere, ako pa pride voda na kraj roba, skale, takrat se nagne, in z velikim šumenjem pada navzdol. — Vendar je treba še pomniti, da nekateri vreli le ob deževji hudo vrò, a ob suši usabnejo, to so hudourniki, ali gorski potoki. So pa še tudi topli vreli, tje se hodijo ljudje zdraviti, pravimo jim toplice, kakor na pr. Toplice pri Rudolfovem na Kranjskem, pa tudi po drugih deželah. —

Kaj pa se zgodi, ako vodi skala ali kaj drugega pot zapira? No, tam se naredi jezero, mlaka, močvirje. V jezero se vode stekajo, pa največ tudi odtekajo. Manjša stojèta voda, ki stoji po deževji po nizkih tleh, je mlaka, ki se ob suši posuši. Močvirje je namočena zemlja, ki se tudi ob suši ne posuši, ker nima dovolj odtoka, zemlja postane tam nekako redka, in razširja nezdravi zrak. Pridni in delavni ljudje pa vodam pot naravnajo, in iz močvirja postanejo s časoma travniki in njive.

Dopisi in novice.

— *Is seje c. k. dež. šl. sveta 22. junija.* Predloženi učni čertež dvo-rzredne lj. šole za tekoče leto se je odobril. — Prošnja za učit. izpít mesca aprila 1876/77 se je predložila sl. minist. — Učni čerteži za m. in ž. učiteljišče in za vadnici za l. 1876/77 so se odobrili, in pri slav. ministerstvu se stavlja nasvet, da se 3 poučne knjige izreko za dopustljive. — Učitelju na vadnici se prizna perva petletna doklada. — Pritožbe dveh sosesk zoper vsolanje so se zavergle. — Pritožba učitelja zoper rabsodbo c. k. okraj. šl. sveta, ki mu ni priznalo petletne doklade, se je zavergla. — V Sodražici se ustanovi 2. in 3. učitelju plača po 500 in 400 gl. — Imenovanje Jakoba Petriča za stalnega učitelja v Grahovo se je poterdilo in dekret se mu poslal. — Rešile so se prošnje za nagrado in pripomoč.

— *Spraševalna komisija* za splošne ljudske in meštanske šole do l. 1878/9 je sestavljena tako-le: Ravnatelj ji je: c. k. deželni nadzornik za ljudske šole, R. Pirker, namestovalec mu je ravnatelj, Blaž Hrovat, članovi komisije so še: profesor na učiteljišču in šolski nadzornik pl. Gariboldi, potem pro-